

AZERBEJDŽANSKI KULTURNI CENTAR
AZERBAIJAN CULTURAL CENTER

**„Multikulturalizam: iskustvo Azerbejdžana”
Okrugli sto, 2016**

Institut za međunarodnu politiku i privredu

Beograd
2018

Izdavač
Azerbejdžanski kulturni centar,
Kneza Miloša 47, Beograd

Izvršni urednik
Zarifa Ali-zade

Urednik
Lala Madžidova

Lektor
Vesna Jevremović

Dizajn korica
Zvonimir Stanković

Kompjuterska priprema
Mirjana Mima Rilak

Štampa: SZGR „Jovan“
Tiraž 100

ISBN 978-86-89209-05-1

**DEMOKRATSKE IDEJE I
VREDNOSTI MULTIKULTURALIZMA
U DEMOKRATSKOJ REPUBLICI
AZERBEJDŽAN (1918–1920)¹**

Marko Jovanović

U spletu okolnosti koje su zadesile Rusku imperiju 1917. i 1918. godine na Kavkazu je prvo 22. aprila 1918. godine došlo do formiranja Zakavkaske Demokratske Federativne Republike koja je ujedinila tri velika naroda koji u tom regionu žive, Azerbejdžance, Gruzijce i Jermene. Ipak, posle samo šest nedelja, 26. maja, ta država se raspala, može se reći po etničkim linijama, a njeno mesto su zauzele tri nezavisne države. Tako je 28. maja 1918. godine osnovana Demokratska Republika Azerbejdžan. Reč je o prvoj republici nastaloj u muslimanskom svetu, pet godina pre Turske, koja je pritom bila i sekularnog tipa.²

Još pri samom proglašenju nezavisnosti doneta je Nacionalna povelja koja je sadržala

¹ Ovaj rad je nastao kao deo istraživanja na projektu „Društvene transformacije u procesu evropskih integracija – multidisciplinarni pristup” koji je finansiran od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, a na kome je autor angažovan kao stipendista u Centru za politikološka istraživanja i javno mnjenje Instituta društvenih nauka.

² Cornell, Svante E. *Azerbaijan since independence*. New York: M.E. Sharpe, pp. 22-23.

samo šest konciznih članova, a u članovima 4 i 5 se naglašava da svi stanovnici novoo-
snovane Republike imaju jednaka prava bez
obzira na etničku, versku i klasnu pripadnost
ili pol, i proklamovano je da će se podsticati
slobodan razvoj svih nacionalnosti koje u toj
državi žive, dok se u šestom članu predviđa
opšte pravo glasa.³ Dakle, praktično polovina
Povelje posvećena je pitanjima jednakosti svih
građana koji u Azerbejdžanu žive i promociji
njihovih različitosti.

Za kratko vreme postojanja nezavisne Repu-
blike, suštinski ni dve pune godine, predstavi-
nici vlasti su se trudili da, koliko je to dozvolja-
vala tadašnja politička situacija, tačnije brojni
spoljni pritisci, sprovedu u delo navedene ideje.

Glavnu ulogu u političkom životu i promo-
ciji demokratskih ideja u Demokratskoj Repu-
blici Azerbejdžan igrao je parlament. Tome je
svakako doprinela činjenica da je to bila par-
lamentarna republika par ekselans, odnosno
da nije imala predsednika nego je ulogu šefa
države vršio predsednik parlamenta.

Već od prvog skupštinskog zasedanja naj-
uticajniji političari stali su u zaštitu demokrat-
skih sloboda kao što su sloboda govora i slo-
boda udruživanja i založili se za davanje svih
političkih i kulturnih prava pripadnicima na-
cionalnih manjina, kao i za socijalnu pravdu,
promovišući interese radnika i seljaka.⁴

3 Swietochowski, Tadeusz. *Russian Azerbaijan, 1905-1920*.
Cambridge: Cambridge University Press, 2004, p. 129.

4 Ibid, p. 146.

Inače, do formiranja parlamenta došlo je tako što je nakon Februarske revolucije 1917. godine prelazna vlada koja je tada preuzela vlast u Rusiji raspisala parlamentarne izbore održane krajem iste godine. Na tim izborima su učestvovala i stranke iz Azerbejdžana, kao i lokalni azerbejdžanski odbori ruskih stranaka.⁵ U skupštinskim klupama našla su se 44 azerbejdžanska predstavnika i oni su kasnije formirali azerbejdžansku frakciju u Sejmu, parlamentu Zakavkaske Demokratske Federativne Republike.⁶ Nakon raspuštanja Sejma 26. maja 1918. godine i gruzijskog istupanja iz Federacije, ovih 44 parlamentaraca osnovali su Azerbejdžanski nacionalni savet i 28. maja proglasili nezavisnu Demokratsku Republiku Azerbejdžan.⁷

Nacionalni savet je kao takav delovao od svoje prve sednice 27. maja do 17. juna, kada je zbog teške situacije u kojoj se zemlja nalazila bio primoran da svoje funkcije poveri tek izabranoj vladi, inače drugoj po redu. Kada je situacija u zemlji i njenom okruženju postala povoljnija, Savet se ponovo okupio 16. novembra

5 Orujlu, Maryam. "Political pluralism and electoral democracy: Azerbaijani traditions and Turkish experience." Ed. Leila Alieva and Vurgun Ayyub. *Views on the history of democracy development in Azerbaijan and Turkey*. Qanun: Center for National and International Studies, 2010, p. 51.

6 Ismayilov, Kamran. "The history and prospects of parliamentarianism in Azerbaijan." Ed. Leila Alieva. *Democratic values in the history of Azerbaijan*. Baku: Center for National and International Studies, 2009, pp. 16-17.

7 Cornell, pp. 22-23; Orujlu, p. 51.

da bi već tri dana kasnije bila izglasana odluka o njegovom raspuštanju, ali ne pre nego što je dogovoreno formiranje parlamenta, kao i kvote po kojoj će biti raspodeljeni poslanički mandati.⁸

Odlučeno je da se uspostavi višepartijski sistem u kome bi, koliko je to moguće, interesi svih društvenih grupa i nacionalnih manjina bili uzeti u obzir.⁹ Da bi se omogućila realizacija ove ideje, udeo Musavata, tada najjače političke partije, koja je imala apsolutnu većinu u Nacionalnom savetu, kompromisom je sveden na nešto malo ispod jedne trećine od ukupnog broja poslanika.¹⁰ To je učinjeno da bi se u skladu sa proklamovanim demokratskim težnjama u rad parlamenta uključili i predstavnici nacionalnih manjina, ali i sindikalnih organizacija.

Dogovoreno je da broj poslanika u parlamentu bude 120, što je značilo da, s obzirom na tadašnji broj stanovnika, oko 2.750.000, na približno svakih 23 hiljade stanovnika dolazi jedan narodni poslanik. Od ukupnog broja poslanika za Azere je bilo predviđeno 80 poslaničkih mandata, 21 mesto je rezervisano za predstavnike jermenske, 10 za predstavike

8 Mahmudlu, Yagub. *Azerbaijan: Short history of statehood*. Islamabad: Prezident Kitabxanası – Leaf Publications, 2005, pp. 21-25.

9 Ismayilov, Kamran. "National minorities: Separatism or political participation?" Ed. Leila Alieva and Vurgun Ayyub. *Views on the history of democracy development in Azerbaijan and Turkey*. Qanun: Center for National and International Studies, 2010, p. 246.

10 Swietochowski, p. 145.

ruske i po jedno mesto za pripadnike jevrejske, nemačke, gruzijske i poljske manjine. Preostala mesta su bila rezervisana za sindikalne predstavnike. Ruski i jermenski predstavnici su u početku odbijali da učestvuju u radu parlamenta, ali su se nakon par meseci i jedni i drugi našli u poslaničkim kulpama. Međutim, i za skupštinskom govornicom jermenski predstavnici su nastavili da osporavaju suverenitet Demokratske Republike Azerbejdžan.¹¹

Pri formiranju parlamenta vodilo se računa kako o nacionalnoj zastupljenosti tako i o ravnopravnoj regionalnoj zastupljenosti, te je svaki region i svaki distrikt imao svoje predstavnike.¹² Uz to su uloženi naponi da se bez obzira na političke i ideološke stavove sve političke partije uključe u rad ovog važnog tela. U skupštinskim klupama bili su zastupljeni svi osim boljševika i ruskih nacionalista.¹³ Tako su, na primer, u parlamentu delovali i socijalisti koji su se otvoreno i veoma aktivno zalagali za dolazak trupa Crvene armije i priključenje Azerbejdžana Sovjetskoj Rusiji.¹⁴

11 Hasanli, Jamil. "Azerbaijan at the crossroads of epochs: the first attempt to join the free world." *The Caucasus & Globalization* 3.4 (2009), p. 131; Mahmudlu, pp. 22-23.

12 Ismayilov (2009a), p. 17.

13 Bagirova, Irada. "The building of rule of law state: Azerbaijan's and Turkey's experience." Ed. Leila Alieva and Vurgun Ayyub. *Views on the history of democracy development in Azerbaijan and Turkey*. Qanun: Center for National and International Studies, 2010, p. 117.

14 Mahmudlu, p. 23.

Kada se sve ove nacionalne i stranačke po-dele uzmu u obzir, dolazimo do toga da je u azerbejdžanskom parlamentu postojalo 11 različitih poslaničkih grupa.¹⁵ Kako to obično bi-va, interesi raznih grupa neretko su preovlada-vali u odnosu na pitanja od opšteg nacionalnog interesa, što je u nekim slučajevima dovodilo i do otežanog funkcionisanja države jer su zbog razdeljenosti parlamentarnih grupa bile česte blokade rada.¹⁶ O političkoj nestabilnosti koja je postojala svedoči i to da je u svom kratkom životnom veku Demokratska Republika Azer-bejdžan menjala vladu čak pet puta, prvi put samo 20 dana nakon formiranja.¹⁷

O aktivnosti parlamenta i važnoj ulozi ko-ju je zauzimao u političkom i društvenom ži-votu, kao i o intenzitetu političkih dešavanja u zemlji, najbolje govori podatak da je za 23 meseca nezavisnosti prema različitim izvori-ma održano između 105 i 155 skupštinskih zasedanja i podneto između 203 i 270 za-konskih predloga, od čega je oko 230 usvo-jeno.¹⁸

Od usvojenih zakonskih predloga trebalo bi pomenuti Zakon o državljanstvu kojim su garantovana sva građanska prava i slobode svim ljudima rođenim na teritoriji Azerbejdžana, bez obzira na jezik kojim govore ili na

15 Swietochowski, p. 145.

16 Ismayilov (2009a), p. 15-16.

17 Swietochowski, p. 145.

18 Islamov, Tural. "Parliamentary Azerbaijan a brief history." *Visions of Azerbaijan* 5.6 (2010), p. 25; Swietochowski, pp. 145-146; Mahmudlu, pp. 23-25.

njihovu versku, nacionalnu ili polnu pripadnost.¹⁹ Trebalo bi pomenuti i Izborni zakon kojim je zvanično, kao što je to ranije u Nacionalnoj povelji i navedeno, uvedeno opšte pravo glasa, čime su i žene uključene u izborni proces, a što je bio ne samo prvi takav slučaj u muslimanskom svetu već je ovaj zakon u tom trenutku bio napredniji čak i u poređenju sa brojnim evropskim zemljama ili recimo Sjedinjenim Američkim Državama. Zbog mnogih pritisaka koji su dolazili iz inostranstva, a isto tako i unutrašnjih previranja, ipak nije došlo do održavanja izbora, te se pomenuti zakon nije mogao primeniti i u praksi.²⁰

Period postojanja Demokratske Republike Azerbejdžan je obeležen i naporima da se podstakne obrazovanje žena, kao i da se one više uključe u javni život i društvena dešavanja. Za ove dve godine škole i neke druge ustanove koje su se bavile obrazovanjem žena otvarane su ne samo u Bakuu već i u drugim delovima zemlje, a obrazovanje je postalo dostupno i ženama koje nisu poticale iz najviših društvenih slojeva. To je doprinelo porastu pismenosti među ženama.

Važno je pomenuti i da je u parlamentu pokrenuto pitanje zabrane poligamije, međutim tako nešto je bilo nemoguće sprovesti u tom trenutku. Da azerbejdžansko društvo još nije bilo dovoljno sazrelo za te napredne ideje koje je vlast želela da sprovede govori to što su

19 Ismayilov (2009a), p. 12.

20 Swietochowski, p. 144.; Orujlu, pp. 51-52

pitanja emancipacije žena, kada bi se pokrenula u parlamentu, neretko nailazila na javno protivljenje.²¹

Vodeći ljudi u državi su imali dovoljno političke inteligencije da znaju da je proces stvaranja nacionalne države nemoguć bez nacionalnog pomirenja. Zbog toga se nastojalo da se pored žena i pripadnici nacionalnih manjina što više uključe u sve društvene i političke procese. Rezultati postignuti na tom planu su značajno bolji. Predstavnici manjina su imali aktivnu ulogu u građenju države i njenih institucija, te je tako bilo ministara iz ruske i jevrejske zajednice, a ministarske funkcije nuđene su i Jermenima. Pripadnici manjina zauzimali su čak i neke od najviših položaja u vojsci Demokratske Republike Azerbejdžan.²²

Ima naravno i drugih pozitivnih primera manjinske državne politike. Naime, brojni pripadnici ruske nacionalne manjine koji su bili zaposleni u starom državnom aparatu, onom pre proglašenja nezavisnosti, bili su uključeni i u nove strukture vlasti; njima bi, doduše, zbog nedostatka stručnog kadra bilo teško naći zamenu sve i da su vlasti to želele. Takođe, državnim službenicima je čak, osim na najvišem nivou, u radu dozvoljena i zvanična upotreba

21 Ismayilov, Kamran. "Women's rights in Azerbaijan: Back to the future." Ed. Leila Alieva. *Democratic values in the history of Azerbaijan*. Baku: Center for National and International Studies, 2009, pp. 202-205.

22 prema: Ismayilov (2010), pp. 247-248; Gut, Arye. "Israel and Azerbaijan: More than just a pragmatic approach." *The Jerusalem Post*. 6 Mar. 2016; Hasanli, p. 131.

ruskog kao manjinskog jezika, mada im je dat rok od dve godine da nauče azerski jezik.²³

Treba pomenuti i da su pripadnici manjina nesmetano izdavali brojne dnevne novine i časopise. Jevreji su, na primer, samo u Bakuu izdavali čak devet glasila. Jermeni su imali četiri dnevna lista, a u njima su neretko iznošene oštre kritike na račun vlasti koja je tu pokazala zavidan nivo tolerancije i pripadnicima ove manjine nije osporavala pravo na slobodu govora uprkos činjenici da su se često u svojim glasilima otvoreno suprotstavljali postojanju nezavisne azerbejdžanske države.²⁴ I boljševici su takođe slobodno izdavali novine u kojima je propagirana ideja da nezavisna azerbejdžanska država ne treba da postoji.²⁵

Ovako nešto bilo je moguće jer je Zakonom o štampi koji je parlament usvojio bila predviđena puna zaštita slobode misli i govora, a svakom punoletnom građaninu koji nije osuđivan bilo je dato pravo da osnuje štampani mediji.²⁶ Tako je u vreme Demokratske Republike Azerbejdžan izlazilo preko 80 novina i časopisa, od čega je više od polovine bilo objavljivano na jezicima manjina.²⁷

23 Swietochowski, pp. 147-148.

24 Ismayilov (2010), p. 247.

25 Yaqublu, Nasiman. "The traditions and current development of Azerbaijani journalism." Ed. Leila Alieva. *Democratic values in the history of Azerbaijan*. Baku: Center for National and International Studies, 2009, p. 138.

26 Bagirova, p. 117.

27 Aliyev, Alvan. "Turkey and Azerbaijan on the path towards integration into Europe: Problems and prospects."

Prethodno pomenuta demokratska dostignuća dobijaju još veći značaj kada se zna u kakvom je trenutku Demokratska Republika Azerbejdžan postojala i sa kakvim se sve poteškoćama susretala. Ne treba izgubiti iz vida ni to da su ovi koraci ka demokratizaciji društva načinjeni u kratkom vremenskom periodu, jer je nakon svega dvadeset i tri meseca Azerbejdžan izgubio nezavisnost čijem očuvanju nije pomoglo ni to što je januara 1920. na Pariskoj mirovnoj konferenciji konačno de fakto priznata nezavisnost.²⁸

Naime, zbog bogatih naftnih polja u Bakuu i njegovoj okolini, boljševicima je zauzimanje Azerbejdžana bilo naročito visoko na listi prioriteta.²⁹ Azerbejdžan, koji je tada bio u velikoj političkoj krizi i čija je i peta vlada pala početkom aprila meseca, nije dobio adekvatnu pomoć koju je očekivao od zapadnih sila, prvenstveno od Britanije. Tako je, bez mnogo pompe, 28. aprila 1920. godine, nakon samo 23 meseca od proglašenja, Azerbejdžan izgubio nezavisnost.

Na kraju, imajući u vidu period o kome govorimo i istorijski kontekst, čini se da možemo povući paralelu, a možda čak u tome, kao što nemali broj autora radi, tražiti korene multi-kulturalizma koji sadašnja azerbejdžanska

Ed. Leila Alieva and Vurgun Ayyub. *Views on the history of democracy development in Azerbaijan and Turkey*. Qanun: Center for National and International Studies, 2010, p. 12.

28 Hasanli, p. 135.

29 Cornell, p. 29.

državna politika promoviše. U tom kontekstu je azerbejdžanski predsednik Ilham Alijev i rekao da multikulturalizam, uprkos tome što je ta reč novijeg datuma, u Azerbejdžanu ima dugu tradiciju.³⁰ Svakako je i ta tradicija imala uticaja na to da se u deklaraciji o ponovnom uspostavljanju azerbejdžanske nezavisnosti, usvojenoj 18. oktobra 1991, već na samom početku istakne kako je današnja država naslednica Demokratske Republike Azerbejdžan.³¹

Literatura

Aliyev, Alvan. "Turkey and Azerbaijan on the path towards integration into Europe: Problems and prospects." Ed. Leila Alieva and Vurgun Ayyub. *Views on the history of democracy development in Azerbaijan and Turkey*. Qanun: Center for National and International Studies, 2010, 11-12.

Bagirova, Irada. "The building of rule of law state: Azerbaijan's and Turkey's experience." Ed. Leila Alieva and Vurgun Ayyub. *Views on the history of democracy development in Azerbaijan and Turkey*. Qanun: Center for National and International Studies, 2010, 108-18.

Cornell, Svante E. *Azerbaijan since independence*. New York: M. E. Sharpe, 2011.

30 "President Aliyev: Multiculturalism in Azerbaijan is tradition." *Trend News Agency*. 29 Sept. 2016.

31 Islamov, p. 26.

-
- Gut, Arye. "Israel and Azerbaijan: More than just a pragmatic approach." *The Jerusalem Post*. 6 Mar. 2016. Web. 12 Dec. 2016.
- Hasanli, Jamil. "Azerbaijan at the crossroads of epochs: the first attempt to join the free world." *The Caucasus & Globalization* 3.4 (2009): 120-37.
- Islamov, Tural. "Parliamentary Azerbaijan a brief history." *Visions of Azerbaijan*, 5.6 (2010): 18-23.
- Ismayilov, Kamran. "National minorities: Separatism or political participation?" Ed. Leila Alieva and Vurgun Ayyub. *Views on the history of democracy development in Azerbaijan and Turkey*. Qanun: Center for National and International Studies, 2010, 244-48.
- Ismayilov, Kamran. "The history and prospects of parliamentarianism in Azerbaijan." Ed. Leila Alieva. *Democratic values in the history of Azerbaijan*. Baku: Center for National and International Studies, 2009, 8-18.
- Ismayilov, Kamran. "Women's rights in Azerbaijan: Back to the future." Ed. Leila Alieva. *Democratic values in the history of Azerbaijan*. Baku: Center for National and International Studies, 2009, 198-205.
- Mahmudlu, Yagub. *Azerbaijan: Short history of statehood*. Islamabad: Prezident Kitabxanası – Leaf Publications, 2005.
- Orujlu, Maryam. "Political pluralism and electoral democracy: Azerbaijani traditions and Turkish experience." Ed. Leila Alieva and Vurgun Ayyub. *Views on the history of*
-

democracy development in Azerbaijan and Turkey. Qanun: Center for National and International Studies, 2010, 43-53.

“President Aliyev: Multiculturalism in Azerbaijan is tradition.” *Trend News Agency*. 29 Sept. 2016. Web. 12 Dec. 2016.

Swietochowski, Tadeusz. *Russian Azerbaijan, 1905-1920*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Yaqublu, Nasiman. “The traditions and current development of Azerbaijani journalism.” Ed. Leila Alieva. *Democratic values in the history of Azerbaijan*. Baku: Center for National and International Studies, 2009, 128-38.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.72(555)(082)

ОКРУГЛИ сто Мултикултурализам: искуство
Азербејдана (2016 ; Београд)

Multikulturalizam: iskustvo Azerbejdžana : Okrugli
sto, 2016, Institut za međunarodnu politiku i privredu
/ [učesnici Eldar Hasanov ... [et al.] ; urednik Lala
Madžidova]. - Beograd : Azerbejdžanski kulturni
centar, 2018 (Beograd : Jovan). - 69 str. ; 20 cm

Tiraž 100. - Uvodna reč urednika: str. 5-7. - Napomene
i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija uz
pojedine radove.

ISBN 978-86-89209-05-1

1. Хасанов, Елдар, 1955- [аутор]

а) Мултикултурализам - Азербејдан - Зборници
COBISS.SR-ID 257690380